

Auktoriteettiasenteet, auktoireettirakenne ja lukija

Suuri kustantaja mainosti kolmisen vuotta sitten yhteiskuntatieteilijän uutta teosta tavalla, joka osoitti, että ostajiksi odotettiin Suomen ylimmän vallan haltijoista kiinnostuneita kansalaisia. Teoksessa oli paljon kiintoisaa asiaa, osin sujuvassakin muodossa. Mutta liikkeellelähtö oli syystä tai toisesta tämäntapaista:

»Autonomian kauden pysyvä merkitys oli siinä, että silloin stabiloitiin ja jäykistettiin vuosisadan ajaksi — oikeastaan

paljon pitemmällekin — perustavat auktoireettiasenteet jotenkin kehittymättömän alamaiskulttuurin puitteissa. Valtionmuodostus institutionaalisen prosessina ja sitä seuraava kansakunnanmuodostus kulttuurisena prosessina etenivät merkitsevästi tänä kautena, mutta suomalaiset kiinnittyivät valtiolliseen järjestelmään systeemikulttuurin tasolla kauan voittopuolisesti hallitsijansa välityksellä passiivisen alamaisuuden merkeissä. — — Suomalaisen yhteiskunnan poliittisen auktoireettirakenteen peruselementit ovat yhtäältä voimakas ja persoonallinen etäauktoireetti, toisaalta kollektiivinen ja persoonaton byrokraatia.»

Mitä ovat auktoireettiasenteet, ja miten ne eroavat auktoireettirakenteesta? Miten auktoireettiasenteet stabiloidaan alamaiskulttuurin puitteissa, ja miten valtiolliseen järjestelmään kiinnitytään systeemikulttuurin tasolla? Mitä tarkoittaa se, että auktoireettirakenteen peruselementteinä ovat rinnan auktoireetti ja byrokraatia?

Moni lukija varmaan lipuu tällaisen sanankäytön ohi torkahdellen. Joku pysyy valveilla sen uskon varassa, että kyseessä on jonkinlainen korkeampi tyyli-laji, jonka hallintaa ja ymmärrystä ei ole kaikille suotu. Muutama harva miettii, kuinka saman olisi palstatilaa tuhlaamatta sanonut joku muu kirjoittaja. Ehdotus:

Autonomian kautena suomalaiset totuivat alamaisina kunnioittamaan auktoireetteja vuosisadan ajan ja kauemminkin. Valtio instituutiona kehittyi ja kansallistunne kiinteytyi, mutta valtio samastui paljolti hallitsijaan ja suomalaiset pysyivät hänen passiivisina alamaisinaan. — — Suomalaiset kunnioittavat toisaalta persoonallista etäauktoireettia, toisaalta persoonatonta byrokraatiaa.

Mistä alkuperäisen version vaikealukuisuus johtui? Osaksi tietenkin sanonnan tarpeettomasta ja epähavainnollisesta pitkityksestä, osaksi siihen ripotelluista yhdyssanoista, jotka rakentuivat abstrakteille ainesosille (auktoireetti +

asenne, auktoriteetti + rakenne, systeemi + kulttuuri). Tämäntapainen yhdistely harvoin selventää asiaa, vaikka sillä olisi ulkomaisia esikuvia; sellaisen esikuvan mukaan esim. »systeemikulttuurin» on kirjassa selitetty olevan yksi kansakunnan poliittisen kulttuurin kolmesta ulottuvuudesta ja koostuvan asenteista ja suhtautumistavoista, jotka kohdistuvat järjestelmän eri tasoihin: kansalliseen yhteisöön, hallituskoneistoon ja poliittisiin toimijoihin (viranomaisiin). Mm. tämä määritelmä — ja rajauksen vuoksi tietenkin myös muiden poliittisten »kulttuurien» eli »tuotokulttuurin» ja »prosessikulttuurin» määritelmät — olisi lukijan siis omaksuttava ymmärtääkseen tekstin. Lisäksi hänen kai olisi ymmärrettävä, rinnastuuko »alamaiskulttuuri» jotenkin näihin muihin kulttuureihin vai onko se vain jotakin, mikä »merkeissä» asioita tapahtuu systeemikulttuurin »tasolla».

Pitkityksestä vielä esimerkki:

»Poliittisen johtajuuden skaala on laeva: se ulottuu pienessä vertaisryhmässään toisten kannanottoja ja esim. äänestyskäyttäytymistä ohjailevasta mielipiteenjohtajasta muodollisessa valtiollisessa tai poliittisessä virassa olevaan kansakunnan ylimpään tehokkaaseen auktoriteettiin. Edellisessä ääripäässä johtajuus näyttää joustavana, tuskin tiedostettuna vuorovaikutussuhteena ehkä hyvinkin rajatulla asia-alueella, jälkimmäisessä se sijoittuu ao. yksilön elämää täysin hallitsevana ja muille näkyvänä formaaliin rooliin.»

Voisi ehkä sanoa näinkin:

Poliittista johtajuutta on monenlaista. Jotkut ohjailevat lähipiirin kannanottoja, ehkä heidän äänestämistäänkin; ohjailu on suppea-alaista ja lähes huomaamaton. Toisten johtajuus perustuu valtion tai puolueen virkaan, jopa presidenttiyteen. Sen jo muutkin huomaavat, ja johtaja itse voi olla roolinsa lumoissa kaikissa toimis- saan.

Lukijaa vieroittavia eri tieteiden »termejä» on muitakin kuin tuollaiset abstraktisanoista koostetut, osaksi vieraita mal-

leja mukailevat yhdyssanat. Vain pari esimerkkiä ottaakseni eräät tieteenalat ovat suorastaan pääsemättömissä vaikkapa sellaisista mielisanoista kuin *ristikkäispaineesta* ja *viitekehystä*. »Ristikkäispaineen» (englannin *pressure conflict*) sentään hyvällä tahdolla ymmärtää, mutta miksi käytellä sitä tavallisessa asiatekstissä, kun se luontevasti voidaan korvata tutulla sanalla *ristiriita* (englannin *conflict*)? Pari esimerkkiä:

»Palattuaan keväällä 1917 parlamentaariseen toimintaan sosialidemokraatit [po. sosiaalidemokraatit] joutuivat periaatteellisen kannan ja reaalisten mahdollisuuksien ristikkäispaineeseen» (selvemmin: joutuivat huomaamaan periaatteellisen kantansa ja reaalisten mahdollisuuksien ristiriidan).

»Ilmari Kianto on *Punaisessa viivassa* kuvannut ytimekkäin vedoin ristikkäispainetta, johon tähän kulttuuriin sosiaalistetut — — Muikkulan isäntä ja Korpiloukon Riika joutuivat kirkonkylän näkymän auetessa — —.» (Nyt siis tiedetään, mitä Kianto kuvasi. Itse hän ehkä luuli kuvaavansa vain ristiriitaa, jonka siihenastiseen kulttuuriin mukautuneet Muikkulan isäntä ja Korpiloukon Riika kokivat kirkonkylää lähestyessään.)

»Sortovuosina kirkon poliittis-yhteiskunnallinen rooli kaikkineen tuli pulmalliseksi laitoksen joutuessa kuuliaisuusvaatimuksen ja kansallisten asenteiden ristikkäispaineeseen.» Sekä nasevammin että vähän kansanomaisemmin olisi voinut sanoa: — — tuli pulmalliseksi, kun kuuliaisuusvaatimus ja kansalliset asenteet alkoivat olla *riidoin*. Tämä hämäläis-satakuntalainen *riita*-sanoinstruktiivin käyttö on yleiskielessämme muutenkin ilahduttavasti leviämässä, ja se tuntuisi ansaitsevan jatkuvaa myönnteistä huomiota.

Viisikymmenluvun sepite *viitekehys* taas on tunnetusti harhakäännös englannin tieteellisestä termistä *reference frame*; sana *reference* merkitsee siinä 'suhteutusta' eikä 'viitettä' niin kuin vaikkapa kirjan lähdeviitteistön otsikossa »References». Ahkeraan sitä käytel-

Kielemme käytäntö

lään nytkin esiteltävässä kirjassa: »Paljoakaan liioittelematta voi väittää, että kaikkien näiden ydinryhmien ideologisestioreettinen viitekehys palautui Ruotsin vallan aikaiseen »kahden valtiovallan ajatukseen». (Selvemmin ja kouraantuntuvammin voisi sanoa: ideologis-teoreettinen *ajattelutapa*.) »Vastakkaisella puolella sosialidemokraattien [po. sosiaalidemokraattien] valtiosääntökäyttäytymisen viitekehys rakentui tiukasti otetuille kansansuvereeniuden ja valtiovallan jakamattomuuden periaatteille» (olisiko tarkoitettu: sosiaalidemokraatit suhtautuivat valtiosääntöön tiukasti kansansuvereeniuden ja valtiovallan jakamattomuuden *periaatteen* mukaan). Yhteen ja samaan virkkeeseenkin on »ristikkäispaine» ja »viitekehys» saatu mahtumaan: »Kallio tuskin joutui minkäänlaiseen korkean viran perinteiden ja oman toimintakyvyn ristikkäispaineeseen, — — niin vahvasti vallankäytön parlamentaarinen viitekehys oli hänen ideologiassaan hallitsevana.» Lukijaa olisi voinut autella kirjoittamalla esim. näin: Kallio tuskin koskaan tunsii toimintakykynsä olevan ristiriidassa (tai: riidoin) korkean viran perinteiden kanssa, — — niin vahvasti hänen ajatteluaan hallitsi vallankäytön parlamentaarisuuden *aate*.

Juuri lukijan auttamisesta on kysymys. Jos oppinut kirjoittaja onnistuu saamaan käsikirjoituksensa suurkustantamon kautta yleisille markkinoille, odot-

taisi joko hänen tai kustantajan huolehtivan kirjan muokkaamisesta kauttaaltaan lukukelpoiseen asuun. Puolustukseksi ei käy ainakaan se, että kirja »oikeastaan» on tieteellinen tutkimus ja että siinä siksi on ollut käytettävä tavallisesta poikkeavia sanoja ja ilmaisukaavoja. Kukaan ei kiellä sitä, että niin on tieteessä valitettavan usein pakko menetellä. Mutta joka tätä välttämättömyyttä alkaa helliä hyveenä, se rikkoo tieteen olemusta vastaan hiukan samalla lailla kuin se, joka logiikassa ja tieteessä yleensä lyö laimin 1300-luvun alapuolella eläneen Vilhelm Occamilaisen partaveitsi-periaatteen: »Turha käyttää enempää siinä, mikä voidaan selvittää vähemmällä.»

Vilhelm Occamilaisen huomautus kohdistui skolastikkojen postuloimiin turhiin olioihin eli »entiteetteihin», niihin joita vaillakin tutkimuksessa tullaan toimeen. Turhien olioiden symboleita ovat tyhjät sanat. Tyhjiä sanoja yhteen liittämällä syntyy myös tyhjiä ajatuksia, niitä joilla lukijat ja luentojen kuulijat vaivutetaan horrokseen. Jos edes osa tieteilijöistä tämän huomaisi ja ottaisi huomioon, tuloksena voisi olla paitsi kielen myös tieteen uusiutuminen. Pie-neltä osin tiede voisi myös yleistajuistua — kelle iloksi, kelle murheeksi.

TERHO ITKONEN